Denken over lijden

door de jaren heen

Dick Willems

SCEN-jubileumcongres 16/11/2012

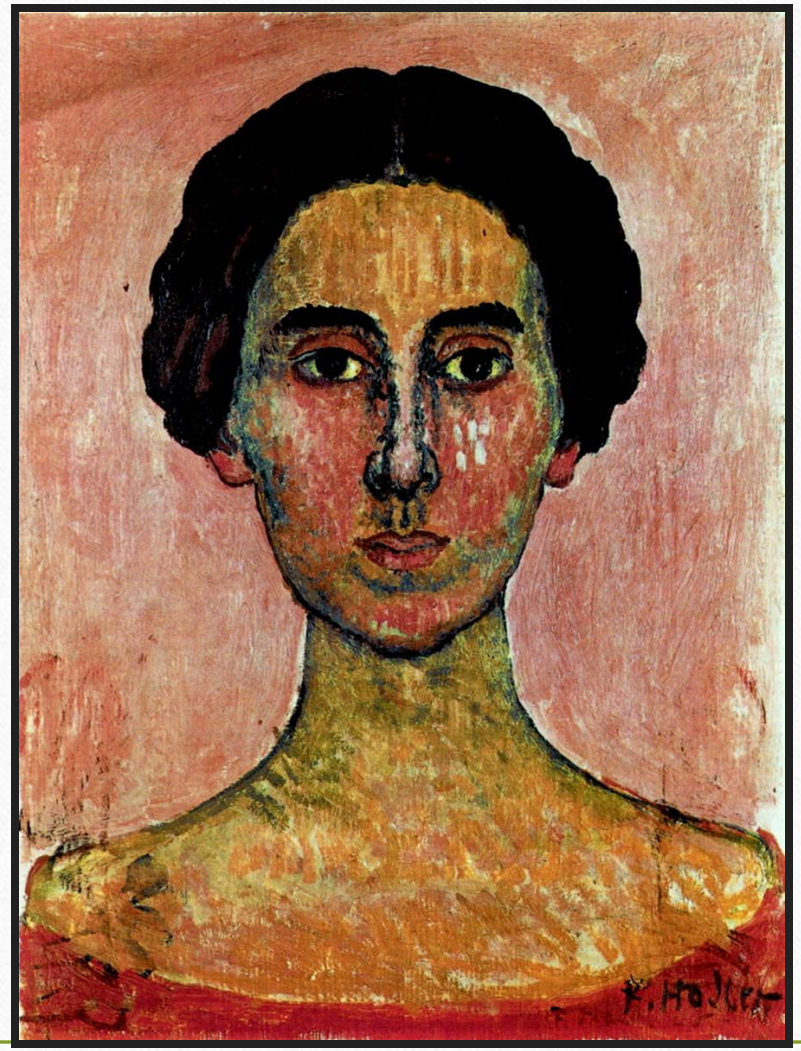
Disclosure belangen spreker

(potentiële) belangenverstrengeling	Geen
Voor bijeenkomst mogelijk relevante relaties met bedrijven	Bedrijfsnamen
• Sponsoring of onderzoeksgeld • Honorarium of andere (financiële) vergoeding • Aandeelhouder • Andere relatie, namelijk …	• • • •

Opzet

- Kleine geschiedenis van lijden (en pijn)
- Het lijden van anderen kennen en begrijpen
- Hoe erg lijdt een ander? Ondraaglijkheid en uitzichtloosheid

Het leven van Valentine Godé-Darel
Jeugd, 1912

Pestalozzi, B. C. J Clin Oncol; 20:1948-1950 2002

Copyright © American Society of Clinical Oncology

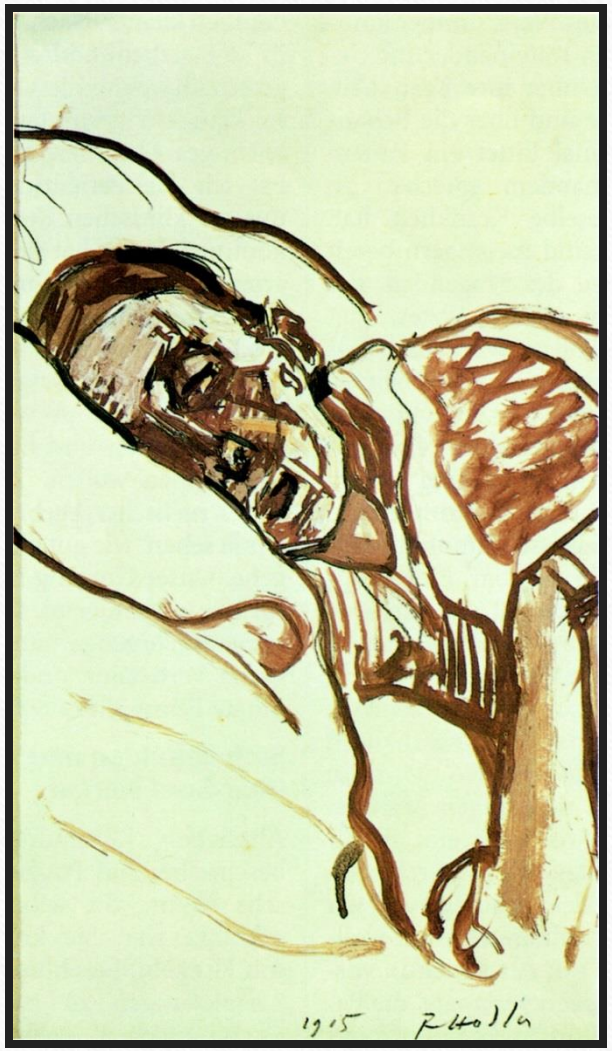
Denken over lijden

- Wat is het? Cassell 1985:
- Hoe onderscheidt het zich van pijn (maar niet: benauwdheid, misselijkheid, vermoeidheid, jeuk, etc)
- Wie kan lijden: mensen, zuigelingen, dieren, robots?
- Heeft lijden een betekenis of waarde?
- Hoe is lijden te overwinnen?
- Kunnen we het lijden van anderen kennen? Moeten we het verminderen?

Lijden

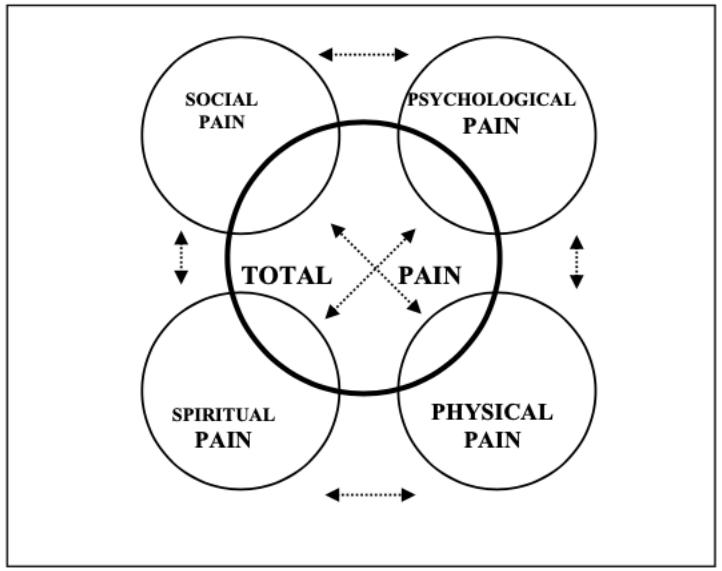
- “the state of severe distress associated with events that threaten the intactness of the person” (ernstige nood met dreigende desintegratie van de persoon) Cassell 1985: *The nature of suffering and the goals of medicine*
- Metzinger 2017: ernstig lijden verbreekt de connectie met de wereld

Pijn
19 januari 1915

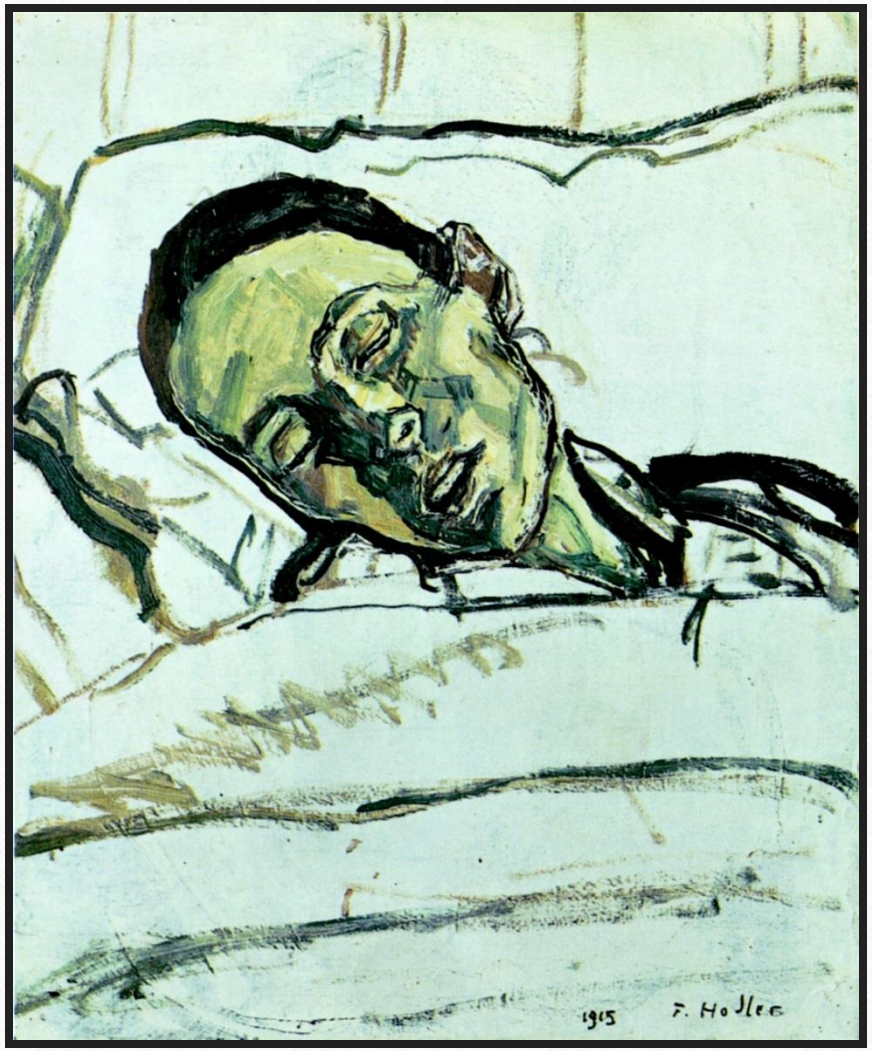
Copyright © American Society of Clinical Oncology

Cicely Saunders: total pain

- Lijden is een breed begrip. Lijden kan het gevolg zijn van pijn en benauwdheid, overheersende uitputting en moeheid, lichamelijke achteruitgang, uitzichtloosheid, maar ook van een toenemende afhankelijkheid of een door de patiënt ervaren ontluistering of verlies van waardigheid. (EuthanasieCode 2022, p 24)

Uitputting
2 januari 1915

Pestalozzi, B. C. J Clin Oncol; 20:1948-1950 2002

Copyright © American Society of Clinical Oncology

Geschiedenis: tot de middeleeuwen

- Antiek Griekenland: lijden centraal thema voor filosofen
- Enorme hoeveelheden lijden, alleen vergelijkbaar met het moderne slagveld
- Overwinnen van lijden was voorwaarde voor inzicht, ontplooiing en geluk
- Lijden vaak gezien als straf van de goden: Oedipus
- Hinduïsme & Boedisme: lijden (dukkha) is het gevolg van 'craving', pijnlijk verlangen naar geluk, plezier
- Lijden in sommige situaties een plicht (Agamemnon)

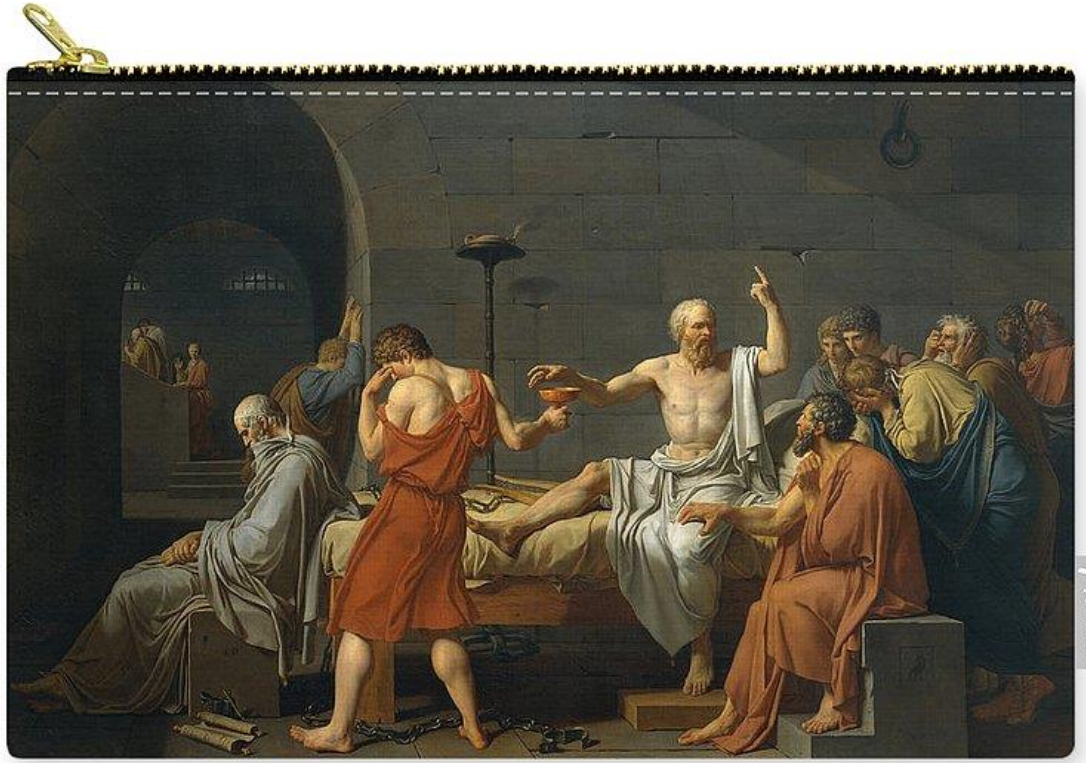
Agamemnon en Iphigeneia

- Agamemnon moet zijn dochter Iphigeneia offeren voor een goede overtocht naar Troje
- Dat doet hij, maar zonder er onder te lijden
- Grootste verwijt van het koor is dat A. niet lijdt terwijl dat wel zou moeten

Lijden overwinnen

- Socrates, Stoïcijnen, Epicurus: door gelijkmoedigheid, onverstoorbaarheid, matigheid
- Nietzsche: door de wil tot macht, door streven naar grootsheid

Verlichting en Romantiek

- Verlichting: lijden heeft geen enkele betekenis en waarde
- Moet en zal bestreden worden door vooruitgang van wetenschap
- Romantiek (19e eeuw): herwaardering van lijden
- Mensen onderscheiden zich door hoe ze lijden
  - 'Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, elk ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze.' (Tolstoj, openingszin Anna Karenina)
- Dostojewski: het lijden van het pure hart tegenover donkere en duivelse zielen (de Idioot)

20e eeuw

- Tegelijk lijden op enorme schaal en belofte van het verdwijnen van lijden door (medische) wetenschap, techniek, en economische vooruitgang
- Zichtbaarheid van het lijden van de hele wereld (Boltanski: La souffrance à distance)
- Onderscheid tussen lijden en pijn (Cassell)

Agonie
24 januari 1915

Pestalozzi, B. C. J Clin Oncol; 20:1948-1950 2002

Copyright © American Society of Clinical Oncology

Opzet

- Kleine geschiedenis van lijden (en pijn)
- Het lijden van anderen kennen en begrijpen
- Hoe erg lijdt een ander? Ondraaglijkheid en uitzichtloosheid

Kunnen we het lijden van anderen kennen

- Empathie
- Vertaling van Einfühlung: eerste wetenschappelijke vermelding 1908
- Toen nog: het toeschrijven van onze emoties aan de wereld. Esthetische empathie: het begrijpen van kunstwerken door er onze emoties op te projecteren
- Later: je verplaatsen in de gevoelens van anderen; niet beperkt tot mensen (De Waal)

Kunnen we het lijden van anderen kennen

- Wijsbek 2012: lijden van anderen niet volledig subjectief
  - 2 betekenissen van subjectief: ‘mijn lijden’ en ‘alleen ik ken het’
  - ..maar anderen kunnen wel vergelijkbaar lijden
  - ..en anderen kunnen het lijden wel begrijpen of invoelen

Opzet

- Kleine geschiedenis van lijden (en pijn)
- Het lijden van anderen kennen en begrijpen
- Hoe erg lijdt een ander? Ondraaglijkheid en uitzichtloosheid

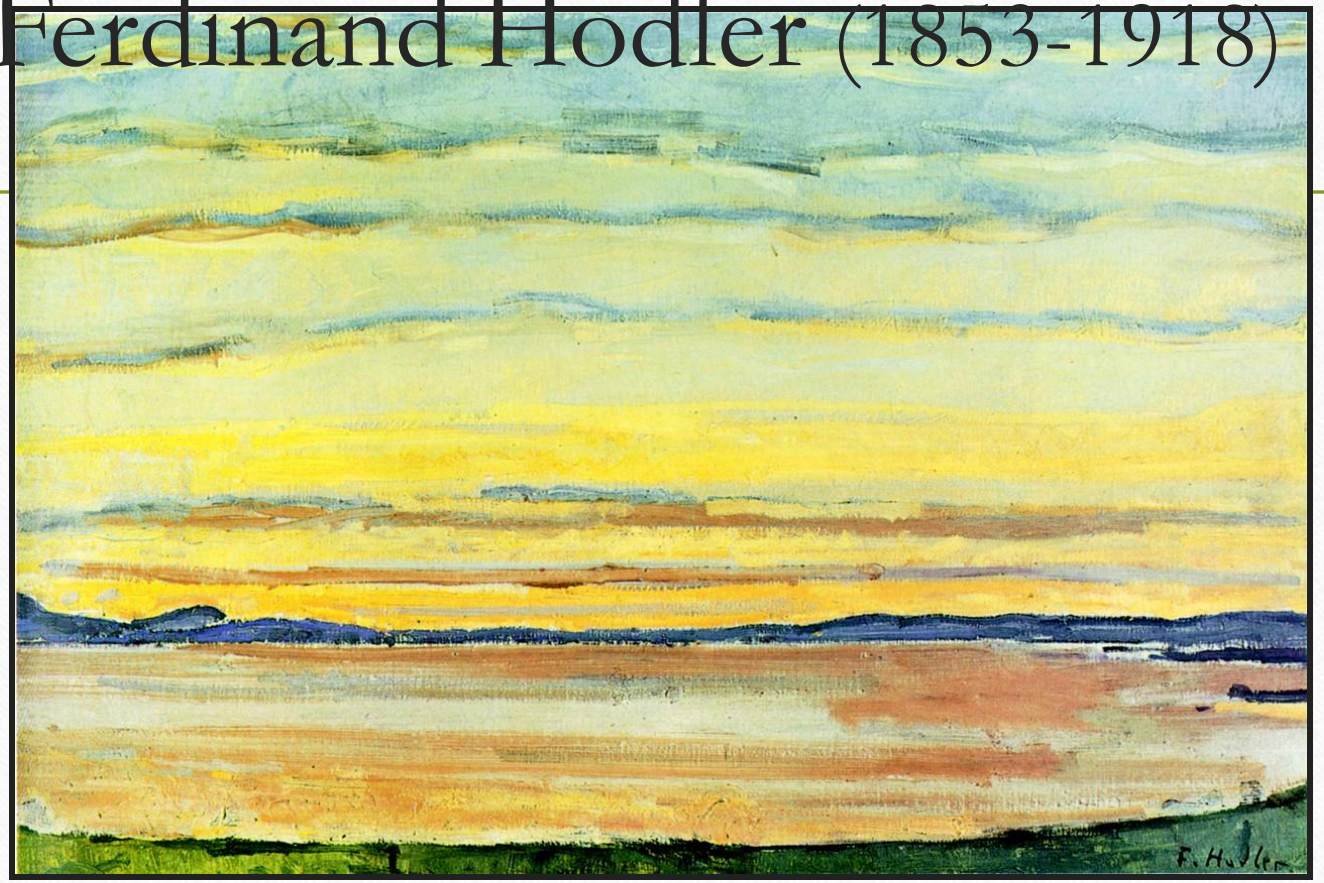
Ondraaglijkheid en uitzichtloos

- Wijsbek:
  - Ondraaglijkheid niet 'ik kan het niet meer dragen', maar: de samenleving vindt dat dit type lijden ondraaglijk kan zijn (RTE's)
  - Vb: je dagelijkse activiteiten niet meer kunnen uitvoeren
- …maar de vraag hoe erg het is blijft subjectief
- Of is lijden in maat en getal uit te drukken?
  - Schulz et al, 2010: Measuring the experience and perception of suffering
- Lijden niet meten maar begrijpen

Uitzichtloosheid

- Makkelijker, want objectief?
- Maar welk uitzicht? Op verbetering? Op het oplossen van ‘unfinished business’? Op nog één keer iets moois? Op ……?
- Niet uitzicht op zichzelf, maar gewenst uitzicht, en dat is niet objectief (maar ook niet volledig subjectief)
- Het ontbreken van uitzicht en hoop bepaalt (deels) de ondraaglijkheid

Ferdinand Hodler (1853-1918)

Pestalozzi, B. C. J Clin Oncol; 20:1948-1950 2002

Copyright © American Society of Clinical Oncology

Conclusie

- Cassell's definitie van lijden ('bedreiging van het persoon-zijn') is te streng (want sluit te veel lijden uit)
- Welk type lijden ondraaglijk kan zijn is (deels) een maatschappelijke ontwikkeling
- De ernst van lijden is niet meetbaar, maar wel begrijpbaar
- Literatuur geeft ons kennis van het lijden van anderen
- Advies: lees ieder jaar Ivan Iljitsj